

Kiszely Pál – Nagy István

Az idő rabságában

A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben

1. A hatályos jogszabályi háttér

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogi szabályozásának csúcán az Alaptörvény áll. Az Alaptörvény IV. cikkének (2) bekezdése így szól: „Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.”¹

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés intézményét a magyar büntetőjogba az 1998. évi LXXXVII. törvény iktatta be, amikor a Btk. 47. §-át az említett törvény 5. §-a módosította.² A módosítás 1999. március 1. napján lépett hatályba, a módosított Btk. 47. § (1) bekezdésének hatályos szövege azóta a következőképpen rendelkezik az életfogytig tartó szabadságvesztés esetében a felülvizsgálatról, a feltételes szabadságra bocsátásról: „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.”

A Büntető Törvénykönyvnek a fenti törvény 5. §-ával történt módosítása érdeemben új szabályozást teremtett a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében is: módosult a Btk. 47/A. §-a és kiegészült a 47/B-47/C. §-okkal. A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége 1999. március 1-jétől – el nem évülő bűncselekmények esetében – legalább harminc évre emelkedett.

A hivatkozott rendelkezések valójában új fejezetet nyitottak a magyar pönológia történetében. A büntetés-végrehajtási anyagi jogban 1999. március 1-jétől kezdődően egy jogszabályi anomália áll fenn, melyet a jogalkotó megnyugtatóan a mai napig nem rendezett. Ez az ellentmondás abban áll, hogy a büntetés-végrehajtás rendjét szabályzó rendelkezések nincsenek hozzáigazítva a szóban forgó – mondhatni önálló – büntetési nemhez, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéshez.

Miről is van szó valójában? A hatályos jogszabályok alapján a büntetés-végrehajtási nevelés tárgyában az alábbi szabályozás az irányadó: A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet az elítélt nevelése című rész [68. § (1)-(2) bekezdés] elején úgy fogalmaz, hogy „a szabadságvesztés céljának elérése érdekében az

¹ Magyar Közlöny, 2011. 43. szám (2011. április 25.). Az Alaptörvény hatályos: 2012. január 1. napjától.

² Itt kell megemlítenünk, hogy az 1993. évi XVII. törvénnyel módosított Btk. elviekben már ismerte a feltételes szabadságból való kizárás lehetőségét, de azt 1999-ig a magyar bíróságok az nem alkalmazták.

elítéltek nevelése – önbecsülésük és felelősségérzetük fenntartása, fejlesztése, a társadalmi hasznosság tudatának kialakítása, szabadulásuk után a társadalom életébe való beilleszkedés elősegítése – a büntetés-végrehajtási szervezet (...) feladata. A nevelési folyamat magában foglalja az elítélt személyiségének a megismerését, megfelelő foglalkoztatását és önképzését, a rehabilitációs és a szabadidőprogramok szervezését, a családi és társadalmi kapcsolatok támogatását.”

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet kimondja, hogy „a szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre.” Az előbbieket „(...) végrehajtása érdekében fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit.” [38. § (1)-(2) bekezdés]

A fentiekből az következik, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés egy komplex pedagógiai tevékenység, melynek során az elítélt megismerése útján a rendelkezésre álló összes pedagógia eszköztár igénybevételével kell elérni azt a célt, hogy a szabadságától megfosztott ember a társadalom hasznos tagjaként, a társadalom elvárásainak megfelelően önállóan képes legyen boldogulni. Felvetődik a kérdés: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartott esetében ennek a jogszabályi kötelezettségének hogyan tegegyen (tehet) eleget a magyar büntetés-végrehajtás?

2. Rövid nemzetközi kitekintés

Az európai államok többsége ismeri a határozatlan időtartamú szabadságvesztés intézményét. Áttekintve a vonatkozó szakirodalmat, megállapíthatjuk, hogy az európai államok büntetőjoga ismeri és alkalmazza az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést.³ Azokban az országokban, ahol nincs életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés, ott a büntető jogszabály generális törvényi maximumot állapít meg. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét Magyarországon kívül csak Anglia és Wales alkalmazza.⁴ A szakirodalom itt

³ VIG DÁVID: *Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában.* In: *Kriminológiai Tanulmányok.* Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 38-53. o.; NAGY FERENC: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés az európai államok büntetőjogában.* *Börtönügyi Szemle,* 1992. 1. 8-14. o.; NAGY FERENC: *Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól.* *Európai Jog,* 2002. 4. 3-8. o. – A kérdéskör hazai szabályozásának irodalmára vonatkozóan lásd még: LÁSZLÓ ZSUZSANNA: *Örökké tartó rabság. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés hazai szabályozásának egyes momentumai.* *Börtönügyi Szemle,* 2008. 3. 54-63. o.; NAGY FERENC: *A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről.* *Börtönügyi Szemle,* 2005. 2. 7-18. o.; NAGY FERENC: *A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről.* In: *Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében.* (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 15-31. o.; NAGY FERENC: *Felmérés Szegeden. Életfogytiglanosok – Tagolt idő – Differenciálás.* *Börtönügyi Szemle,* 1993. 3. 20-23. o.

⁴ Hollandiában az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek nincs lehetősége arra, hogy egy meghatározott idő után kérje a feltételes szabadságra bocsátását, de királyi kegyelemben részesülhet. Svájc vonatkozásában a határozatlan ideig tartó biztonsági őrizet mutat ha-

28 és 35 közötti elítéltet tart számon. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért az alábbi táblázatokban összefoglaltuk és csoportosítottuk néhány európai állam joggyakorlatát a szabadságvesztés-büntetés generális maximuma, illetve a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja szempontjából.

Ország	Határozott időtartamú szabadságvesztés generális maximuma (év)
Izland	15
Norvégia	15
Portugália	20
Bosznia-Hercegovina	40
Horvátország	40
Spanyolország	40
Szerbia	40

7 év	10-12 év	14-15 év	18-20 év	25-26 év	30 év
Írország	Belgium Dánia Finnország	Ausztria Németország Svájc	Franciaország Románia Svédország	Albánia Lengyelország Lettország Olaszország Oroszország Ukrajna	Bulgária Észtország

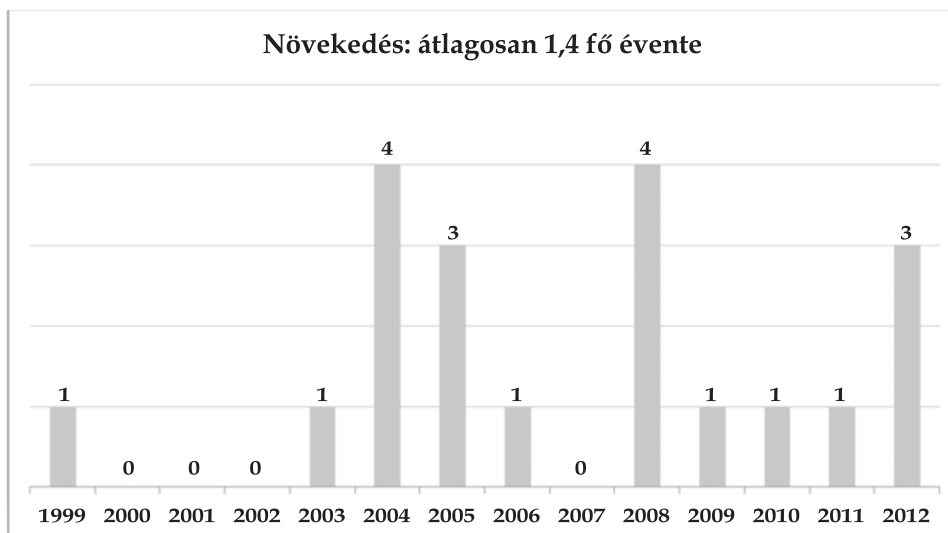
A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja néhány európai országban.⁵

3. Élet a rácsok mögött

Az elmúlt 10 év viszonylatában elmondható, hogy évente átlagosan 14 esetben szabtak ki a magyar bíróságok életfogytig tartó szabadságvesztést, emellett a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből kizárást [Btk. 47/A. § (1) bek. második fordulata; a továbbiakban: TÉSZ] évente átlagosan 2 esetben alkalmazták. Mivel egy fő elítélt kivételével – aki egy rövid ideig nem tartózkodott intézetünkben – az összes TÉSZ-re ítélt fogvatartott a Szegedi Fegyház és Börtönben van és volt elhelyezve, az intézeti létszámból pontosan nyomon kísérhetjük a TÉSZ-re ítélték létszámát, az éves növekedést. A Szegedi Fegyház és Börtönben a TÉSZ-re ítélték létszáma az elmúlt bő tizenkét évben az alábbiak szerint alakult:

sonló jegyeket a tényleges életfogytiglan intézményével. A A svájci büntető törvénykönyv (Schweizerisches Strafgesetzbuch von 21. Dezember 1937.) egy 2008-as módosítása lehetővé teszi az akár életfogytig tartó biztonsági őrizetet azzal a megszorítással, hogy egy szakértői bizottság előtt bizonyítani kell, „hogy van olyan tudományos felfedezés, amelynek alapján feltehető, hogy lehetőség van az őrizetes olyan kezelésére, hogy később ne jelentsen veszélyt a társadalomra.” Vö.: VIG DÁVID: i. m. 45-46. o.

⁵ Vig Dávid tanulmányában fellelhető táblázatok szerkesztett változata. Vö. VIG DÁVID: i. m. 52-53. o.

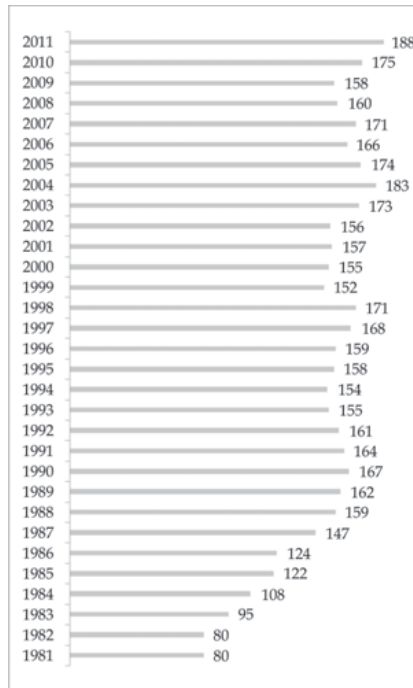
*A jogerősen TÉSZ-re ítélték száma (számának növekedése)
a Szegedi Fegyház és Börtönben 1999-2012 között.*

A fenti táblázatból megállapítható, hogy az elmúlt években csak 2004-ben és 2008-ban évben fordult elő, hogy a bíróságok négy esetben hoztak TÉSZ-ítéletet. Az idei, 2012-es évben az ítéletek számának jelentős növekedése várható. Amennyiben ez a tendencia megmarad – márpedig úgy tűnik, hogy a TÉSZ-ítéletek száma növekszik – elérhetjük az évi átlagosan három ítéletszámot is.

3.1. Életfogytiglan felülvizsgálattal

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték döntő többsége a Szegedi Fegyház és Börtönben tölti ítéletét,⁶ számuk az elmúlt években enyhe csökkenést követően drasztikusan megemelkedett. Ezt a létszámnövekedést jól szemlélteti az alábbi táblázat, melyben nyomon követhetjük az intézetben büntetésüket töltő életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték létszámát 1981-től kezdődően:

⁶ A BVOP Központi Szállítási és Nyilvántartási Főosztály 2012. augusztus 22-ei adatai alapján Magyarországon jelenleg 257 fő tölti életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését (ez az adat 2012. május 11-én 236 fő volt!). A Szegedi Fegyház és Börtönben a 257 főből 182 fő elítélt tölti büntetését (2012. augusztus 23-i adat.)

A jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték átlagszáma a Szegedi Fegyház és Börtönben 1981-2011 között.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték a Szegedi Fegyház és Börtönben több nevelési csoportban, az I. objektum Csillag alakú épületegyüttesében, a fegyház körleten vannak elhelyezve. A Felkészítő Csoportban történik az elítéltek büntetési időre történő felkészítése. Ezt követően az elítéltet a Befogadási és Foglalkoztatási Bizottság egy nevelési csoportba helyezi. Az ítéleti idő hosszától, az elkövetett bűncselekménytől, az elítélt börtönrutinjától függően és sok más fontos szempont mellett az elítélt egyéni kockázatkezelési mutatói alapján a Bizottság eldönti, hogy az egyén ún. normál fegyház-as körleten elhelyezhető-e, vagy számára valamelyik speciális nevelési csoportot kell kijelölni. Ezen speciális nevelési csoportok egyike az ún. pszichoszociális körlet, ahol az idősebb, koruknál fogva kiszolgáltatottabb vagy olyan elítélteket helyez el az intézet, akiket az elkövetett bűncselekményük miatt taszít ki, vagy nem fogad be a börtöntársadalom. E körlet sajátossága a kis létszámú zárközösség.⁷ Ezek közé az elítéltek közé tartoznak azok, akik kiskorúak vagy nők sérelmére követtek el bűncselekményt, vagy a nemi erkölcs ellen vétettek. De ezen a körleten vannak elhelyezve azok az elítéltek is, akiket a szexuális orientáltságuk miatt nem fogad be a börtönpopuláció.

Egy másik speciális csoportban, az ún. erőszakmentes körleten azok az elítél-

⁷ Hajdan a Csillag épület ezen részében hajtották végre az egyszemélyes elhelyezéseket, melyekről intézetünk első igazgatója, Törökfalvi Török Kálmán is ír a börtön első éves tevékenységét bemutató, Szegeden megjelent könyvében. Vö. Törökfalvi Török Kálmán: *Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról*. Szeged, Engel, 1886. 43-49. o.

tek vannak elhelyezve, akik az intézet rendjébe könnyen beilleszkedtek, alapvetően együttműködők és segítik a büntetés-végrehajtás munkáját, illetve vállalják a hosszú távú együttműködést az intézettel.

A Biztonsági Speciális Rezsimet (a továbbiakban: BSR) az intézet azért hívta létre, mert nemcsak az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték között, hanem a határozott ideig tartó fegyházbüntetésre ítélt elítéltek között is szép számmal akad olyan fogvatartott, aki tudatosan szembehelyezkedik a végrehajtás rendjével. Ide kerülnek azok az elítéltek, akik hosszú időn keresztül nem tudnak beilleszkedni és nem tudják elfogadni a bv. rendjét; elhelyezésük, őrzésük ezen a körleten megoldott. A BSR-körleten szintén kis zárkák találhatók, jellemzően egy és kétszemélyes elhelyezés érvényesül, ahol a fogvatartás során a biztonsági szempontok fokozott érvényesítése mellett az általános fegyházkörülmények az irányadók.⁸

3.2 Tényleges életfogytiglan

Napjainkban Magyarországon 25 TÉSZ-ítéletet tartunk számon, melyből a Szegedi Fegyház és Börtönben jelenleg 20 fő jogerősen TÉSZ-re ítélt fogvatartott tölti büntetését.

A jogerősen elítélt TÉSZ-esek személyi körülményeinek vizsgálatához áttekintettük az elítéltek ítéletkiadmányait, valamint az ítéletet hozó bíróságok bírói értesítőit, melyek segítségével az alábbi megállapításokat tehetjük. A TÉSZ-re ítélt személyek átlagéletkora 42 év, közülük 25-29 éves 2 fő, 30-39 éves 8 fő, 40-49 éves 6 fő és 50-59 éves 4 fő. Iskolai végzettségükről elmondható, hogy 12 fő végezte el az általános iskola nyolc osztályát, 4 fő érettségizett (1 fő főiskolára is járt), illetve 4 fő pedig az érettségi mellett szakképesítést szerzett.

Az előélet vonatkozásában megállapítható, hogy 4 fő büntetlen előéletű volt, amikor azt a cselekményt elkövette, melyért jelenleg jogerős TÉSZ-ítéletét tölti. 12 fő 1-5 alkalommal, 3 fő 5-10 alkalommal volt büntetve, egy fő pedig 10-nél több alkalommal állt a bíróságok előtt.

A TÉSZ-ítélettel érintett bűncselekmények minden esetben az emberölés minősített esetei. Ezen felül a következő bűncselekményeket állapították meg az eljáró bíróságok: két esetben súlyos testi sértést [Btk. 170. § (2) bek.], egy esetben maradandó fogyatékossgát okozó testi sértést [Btk. 170. § (4) bek.], jármű önkényes elvételét (Btk. 327. §), lopást (Btk. 316. §) és állatkínzást (Btk. 266/B. §), két-két esetben pedig személyi szabadság megsértését (Btk. 175. §), rablást (Btk. 321. §), kifosztást (Btk. 322. §), magánlaksértést (Btk. 176. §), kábítószerrel való visszaélés vétségét (Btk. 282/C. §) és közokirat-hamisítást (Btk. 274. §). Jellemző, hogy az elkövetések majdnem felénél, hét esetben a visszaélés lőfegyverrel és lőszerrel (Btk. 263/A. §) bűncselekmény tényállását is megállapították az eljáró bíróságok. Ha megvizsgáljuk a büntettek indítékait

⁸ A felülvizsgálattal életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték kérdésköréhez kapcsolódóan a legújabb kutatási eredményeket lásd: ANTAL SZILVIA – NAGY LÁSZLÓ TIBOR – SOLT ÁGNES: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata*. In: *Kriminológiai Tanulmányok*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 54-94. o.

és az elkövetéskori motivációt, igencsak beszédes adatokat találunk. Az elkövetéskor 12 esetben az anyagi haszonszerzés, két esetben pedig a szexuális indíttatás volt a meghatározó az elkövetett bűncselekménynél, négy fogvatartott saját családja sérelmére követte el a bűncselekményt.

A TÉSZ-re ítélték közül 5 főnek volt állandó munkahelye, 10 fő alkalmi munkát végzett, 5 fő nem dolgozott akkor, amikor a bűncselekményt elkövette. A személyi körülmények taglalásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül az elkövetéskor fennálló szenvedélybetegségeket sem, hiszen az ítéletkiadmányok mindegyike tartalmazott erre vonatkozóan megállapításokat. Ezeket a megállapításokat az elítélt kezelése során az intézetbe történő befogadástól kezdődően kiemelten figyelembe vesszük. A TÉSZ-esek közül 7 fő alkoholista életmódot folytatott, 2 fő volt kábítószerfüggő, 1 fő a játékszenvedélyével összefüggésben követte el a bűncselekményt, mely tett természetesen más szenvedélybetegséggel – jelen esetben kábítószerfüggés – is kapcsolatban állt. 10 fő nem volt szenvedélybeteg akkor, amikor a bűncselekményt elkövette.

A büntetés-végrehajtási kezelés szempontjából nem hagyhatjuk figyelmen kívül a TÉSZ-esek személyi körülményeinek vizsgálatánál és megismerésénél az elkövetéskori elmeállapotot sem. E tekintetben a büntetés-végrehajtás sok esetben tehetetlen, hiszen jelenleg nincs olyan hatályos jogszabályi rendelkezés, mely előírná, hogy az eljárás alá vont személy elmeorvos-szakértői vizsgálatának eredményeit – legalábbis annak fontos megállapításait – a büntetés-végrehajtási intézetnek meg kell küldeni. E körülmény mellett azért sem mehetünk el szó nélkül, mert a bv. intézet az elítélt befogadása után legtöbb esetben a sötétben tapogatózik, hiszen az ítélező bíróságok az ítéletkiadmányokban csak igen ritkán (a vizsgált húsz esetből csak négy alkalommal) tettek említést az elítélt elkövetéskori elmeállapotáról. Ezért a bv. intézet számára rendkívül sok energiát és odafigyelést igényel egy TÉSZ-ítélettel fenyegetett személy megismerése, főleg olyan vidéki (megyei) bv. intézetek esetében, ahol szakember, szakpszichológus csak esetenként áll rendelkezésre. Az elkövetéskori elmeállapot és a pszichés attitűdök a jogerős ítélet kiszabását követően is meghatározhatják az elítélt bv. intézeten belüli magatartását, kezelésének módját.

A Szegedi Fegyház és Börtönben a jogerősen TÉSZ-re ítélték közül 4 fő szenvedett személyiségzavarban, amikor a bűncselekményt elkövette. Közülük 1 fő antiszociális és paranoid jegyeket is mutatott, egy másik esetben a szakértő pszichopátiás személyiségzavart állapított meg, továbbá egy esetben a pszichopátia és szociopata viselkedésmód is megállapítható volt a szakértői vizsgálat szerint.

3.3. A Szegedi Fegyház és Börtön HSR-körlete

A Szegedi Fegyház és Börtönben működő hosszúidős speciális rezsimet (a továbbiakban HSR-körlet) abból a megfontolásból hozta létre a magyar büntetés-végrehajtás, hogy elsősorban az extrém hosszú büntetések végrehajtása során a fogvatartás maximális biztonsága mellett a humánus, emberséges fogvatartás körülményei megvalósulhassanak. A körlet működtetésére készült útmutató mind ezekről az alábbiak szerint rendelkezik: „A végrehajtás módszertanának összeállítása-

kor a módszerrepertoár biztosítása érdekében felhasználásra kerültek az életfogytig tartó és a hosszútartamú szabadságvesztéshez kapcsolódó felnőttnevelési és kezelési tapasztalatok, a helyi speciális rezsimok és csoportok, valamint a nehezen kezelhető, veszélyes elítéltek körében, továbbá a MATRA-programban és a külföldi bv. intézetekben megszerzett ismeretanyagok. (...) Börtönfilozófiai szempontból a pragmatikusan működő lakóbörtön rendszer egyik külön kategóriát képező elemeként »otthon börtönként« tekint rá [a körletre]. Az »otthon börtön« kialakításakor alapvető törekvés volt, hogy a klasszikus börtönfunkcióknak az intézet lehetőségei szerint elsősorban a körleten belül találjon helyet, személyre lebontott módon és tartalmakkal, a büntetés-végrehajtási alapelveknek megfelelően. A körletnek kettős küldetése van. Az első: a büntetés-végrehajtás keretei között a tartalmas élet feltételeinek lehetőség szerinti biztosítása a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték részére. A második: a bv. szerv biztonságos működtetése, a fogvatartás biztonságát sértő cselekmények, rendkívüli események bekövetkezésének megelőzése.⁹

A HSR-körlet folyósója

A HSR-körlet foglalkoztató helyisége

A szóban forgó körletrész a panoptikus,¹⁰ függőfolyosós rendszerben épült Csillag épület egyik szárnyában úgy lett kialakítva, hogy a kivitelezés során a függőfolyosókat egy rácsozattal és padozattal teljesen elkülönítették az épület többi körletrészétől. A kivitelezés során a körletrészen az egymás mellett lévő zárkák átjáróval történő összenyitásával egy nyolc lakóegységű zárka jött létre, valamint helyet kapott a körleten további két kríziszárka is. Ez az építészeti megoldás rendhagyónak tekinthető a magyar bv. intézetek viszonylatában, hiszen az eredetileg 7,81 m² alapterületű zárka a mellette lévő zárkával egybenyitva egy 15,62 m² alapterületű helyiséget, lakóegységű zárkát eredményezett. A lakóegységű zárka két részből áll: egy nappali (dolgozó), valamint egy éjszakai (háló) részből. A zárkák ily módon történő felosztása lehetővé teszi, hogy az elítéltek a rendelkezésükre álló belső teret feloszthatják, a környezetet az életformájuk, ízlésük szerint alakíthassák ki.

⁹ Útmutató a hosszúidős speciális rezsim működtetésére. Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005.

¹⁰ Olyan építkezési mód(szer), ahol egy adott pontról az egész épület áttekinthetővé válik.

A lakóegységes zárka nappali helyisége

A lakóegységes zárka éjszakai helyisége

Rátérve a TÉSZ-re ítélték intézetben belüli személyi körülményeire, az elmúlt tizenkét évben az alábbiakat figyelhettük meg.¹¹ A jelenleg szabadságvesztés-büntetésüket töltők több mint felét nem látogatják, a kapcsolattartásuk a külvilággal lassan leépül. Számszerűsítve: 11 főt egyáltalán nem látogatnak a hozzátartozók, 3 főt csak igen ritkán, míg 6 főről mondható el, hogy rendszeresen (havi rendszerességgel) fogad látogatót intézetünkben. A kapcsolattartás további formáit elemezve: 10 fő rendszeresen folytat levelezést hozzátartozóival, 8 fő egyáltalán nem ír és kap levelet, egy fő ritkán kap levelet, míg egy fő „házon belül” egy másik elítélttársával levelez. A távbeszélőt csupán 8 fő használja rendszeresen, két fő ritkán, és 10 fő egyáltalán nem él a telefonálás lehetőségével. Csomagot hozzátartozóitól 8 fő kap rendszeresen, 4 fő ritkán és 8 fő egyáltalán nem kap csomagot. A rendszeres kapcsolattartók az esetek többségében az elítélt családtagjai, a szülők és testvérek, más rokonok és a barátok csak igen ritkán érintkeznek az TÉSZ-re ítéltekkel.

Intézetünk kiemelt hangsúlyt fektet arra, hogy az elítéltek értelmes elfoglaltsággal töltsék idejüket; ezért, amint arra legkorábban lehetőség nyílik, gondoskodik a TÉSZ-re ítélték munkáltatásáról. Jelenleg – két elítéltet kivéve – mindegyik elítélt dolgozik; amennyiben az elítélttel kapcsolatos kockázatok nem teszik lehetővé, hogy az illető zárkán kívüli munkahelyen dolgozhasson, úgy olyan munkát keresünk számára, melyet zárkán is végezhet. Tekintettel a fentiekre csupán egy TÉSZ-re ítélt személy folytat iskolai tanulmányokat.

Az elítéltek szabadidős tevékenységeiről elmondható, hogy gyakorlatilag két elítéltet kivéve mindegyikük folytat valamilyen értelmes szabadidős tevékenységet. Ezek között említhető a barkácsolás, a kisállatok gondozása, valamint a HSR-körlet heti rendjébe iktatott sportolás lehetősége is.

¹¹ E tárgykörben írást legutóbb Matovics Csabától olvashattunk a *Börtönügyi Szemle* 2009/2. számában. MATOVICS CSABA: *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúdós speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai*. *Börtönügyi Szemle*, 2009. 2. 99-108. o.

Az elítéltek hétköznapijainak bemutatása mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a TÉSZ-re ítélt fogvatartottak jutalmazási és fegyelmi helyzetét sem. Ezeknek az adatoknak a vizsgálatából kaphatunk visszajelzést arra, hogy az TÉSZ-re ítélteltekre, valamint a HSR-körleten elhelyezettek vonatkozóan milyen, a kezeléssel, bánásmóddal kapcsolatos lépések megtétele szükséges. A TÉSZ-re ítélt fogvatartottak mindegyike részesült már jutalomban, kivéve egy főt. Ez az elítélt 2011 szeptembere óta tölti büntetését a Szegedi Fegyház és Börtönben. Az elbírált jutalmak fajtái széles skálán mozognak. A „legnépszerűbb” jutalomfajtában, a személyes szükségletekre fordított pénzösszeg növelésében 1999-2005 között 15 alkalommal, 2006-2010 között mintegy 40 alkalommal részesültek az elítéltek. Ez az adat kiemelkedik a többi jutalomfajtatól, hiszen dicséretben – mint jutalomban – a TÉSZ-re ítélteltek 2006-2010 között csak 28 alkalommal részesültek.

A fenti adatokból arra is lehet következtetni – bár a kapcsolattartás elemzése során is szembeűnő lehetett már –, hogy az elítéltek családi kapcsolatai felbomlóban, megszűnőben vannak. Ezért fordulhat elő az, hogy az elítélt jutalmazása során – természetesen a nevelőkkel történt egyeztetést követően – az elítélt leginkább azt a jutalomformát igényli, amely a személyes szükségleteinek leginkább megfelel. Mint láttuk, a személyes szükségletekre fordított pénzösszeg jutalom a leggyakoribb, ezt követi a dicséret, valamint a soron kívűli csomag jutalomforma. A felsorolt jutalmak mellett egy elítélt 5 alkalommal részesült látogatási idő meghosszabbítása jutalomban, de van olyan TÉSZ-es elítélt is, akit az intézet vezetése 3 alkalommal pénzjutalomban is részesített.

A TÉSZ-re ítélteltek fegyelmi helyzetét vizsgálva általánosságban megállapíthatjuk, hogy egy kirívó esetet kivéve az elműlt idűszakban a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan sértő vagy veszélyeztető fegyelmi cselekmény nem történt. Ez a kirívó eset egy szűkési kísérlet volt, melynek során két elítélt az egyik zárkából szűkni próbált. Ez az eset is azt példázza, hogy a TÉSZ-re ítélteltek – akiknek semmi veszítenivalójuk nincs, hiszen a legsúlyosabb büntetést kapták – elhelyezése, őrzése és felűgyelete során a maximális biztonsági követelmények foganatosítása nem hiábavaló. Az esettel kapcsolatosan azt kell még megjegyezni, hogy a két TÉSZ-es azok közé az elítéltek közé tartozott, akik a kezdetektől fogva szembehelezkedtek a kezelő személyzettel; illetve egyikük az előzetes letartóztatása során a rendűrségi fogdáról megszűkűkűtt.

A TÉSZ-esek által elűkűvetett fegyelmi cselekmények a következűkűppen alakultak: 1999-2005 között egy-egy esetben fordult elő az állami tulajdon megrongálása, fogolyszűkés kísérlete és a bv. személyzet tagja elleni erőszak esete. 2006-2010 között egy-egy esetben nyert bizonyítást az utasítás megtagadása, a zárka/körletrend megsértése, a kapcsolattartás szabályainak megsértése. 2011-től három különbűzű fegyelmi vétség fordult elő egy-egy esetben: tiszteletlen magatartás, házirend megsértése, valamint tiltott tárgy készítése vagy tartása.

A kiszabott fegyelmi fenytűtések a TÉSZ-esek esetében 1999-től napjainkig a következűkű voltak: 1999-2005 között két-két esetben kellett kiszabni feddést, kiűtkűzés-csűkűkentést, valamint magánelzárást. 2006-2010 között egy alkalommal

feddést, öt alkalommal kiétkezés-csökkentést, két alkalommal magánelzárást szabott ki az intézet. 2011-től mindösszesen két feddés fenytésben részesültek a TÉSZ-re ítélték. Ha figyelembe vesszük azokat a prognózisokat,¹² melyeket a szakirodalom a TÉSZ bevezetését követően állított fel, miszerint sorozatosak lesznek a büntetés-végrehajtás rendjét súlyosan sértő cselekmények, megállapíthatjuk, hogy ez a prognózis szerencsés módon egyelőre nem igazolódott be. Beigazolódott viszont az az előzetes feltételezés, hogy a TÉSZ-re ítélték esetében gyakrabban fognak előfordulni önkárosító, az élet kioltására irányuló cselekmények. A TÉSZ-re ítélték között eddig többen kíséreltek meg öngyilkosságot, befejezett öngyilkosság három esetben fordult elő.

4. Következtetések, javaslatok

A HSR nem egyenlő TÉSZ-re ítéltékkel, hiszen eddig is gyakorlat volt, egyfajta főszabály, hogy a TÉSZ-re ítélték ezen a körleten kezdték meg büntetésük letöltését. Nem bizonyítható és nem is prognosztizálható egy extrém hosszú büntetés esetében, hogy a büntetés csak ilyen szigorú, szabályozott keretek között hajtható végre. Minthogy az sem bizonyítható, hogy az egyes elítéltek „normál” fegyház körleten ne lennének elhelyezhetők, hiszen a munkáltatásuk, oktatásuk, a kulturális rendezvényeken való részvételük a fegyház többi nevelési csoportjából egyszerűbben és zökkenőmentesebben megoldható. Figyelembe kell vennünk, hogy az ítélet-végrehajtás során az idő strukturálása nagyon nehéz; az ítélet töltésének ideje alatt vannak lázadó, reménykedő és megnyugvó szakaszok, amelyek változnak az egyéni börtönbéli életút során.

A TÉSZ-t töltő elítéltek esetében az elsődleges motívum a túlélés és az életminőség minél magasabb szintű biztosítása. A szociális jellegű motívumok csak módosultan, rendkívül szűk keretek között érvényesülhetnek, hiszen a társadalomba való beilleszkedés csak a börtön körülményei között valósulhat meg. A cél azonban mindenképpen a szociális elem erősítése, valamint a kognitív motívumok bővítése, hiszen a börtönkörülmények között is lehetőség van az értelmes munkára, az alkotó tevékenység kibontakozására, mert az elítéltek számára is fontos a siker, a megbecsülés.

A fentieket összegezve, azt kiegészítve a TÉSZ-es, valamint a felülvizsgálati lehetőséggel életfogytig tartó szabadságvesztére elítélt fogvatartottak szegedi büntetés-végrehajtási helyzetéről leginkább az mondható el, hogy az elmúlt időszakban – köszönhetően többek között az elfogadott Alaptörvénynek, valamint a folyamatosan szigorodó büntető jogszabályoknak – a kiegyensúlyozott ítélettöltés mellett leginkább a reménytelenség és a tanácstalanság érezhető az

¹² A prognózisok tekintetében lásd: CSÓTI ANDRÁS: *A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés*. In: Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 40-48. o.; BOROS JÁNOS: *A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére*. In: Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 31-40. o.

elítéltek részéről. Be kell látnunk, hogy a magyar büntetés-végrehajtás nagyon hamar egy komoly szakmai dilemmával fog szembesülni: törvényesen hogyan hajthatjuk végre ezeket az ítéleteket?¹³

Azt is be kell látnunk, hogy a pedagógiai eszköztárunk lassan kiürül, egyre nehezebb lesz az idő strukturálásával, közeli és távoli célok kitűzésével nevelési terveket felállítani olyan elítélteknek, akik sohasem, vagy nem a belátható időn belül szabadulnak. Nem elég hangsúlyoznunk azt, hogy a büntetés-végrehajtási nevelés nem más, mint a személyiségfejlődés segítése; nem vezetés és irányítás, hanem az önállóság optimális kibontakoztatására irányuló célorientált tevékenység. A fentiekből kiindulva nehéz célorientált tevékenységet folytatni, következetesen minden elítélt esetében véghezvinni, amikor magát a célt nem látják az elítéltek.

Általánosságban elmondható, hogy 2009 óta a TÉSZ-re ítélt hangulata jelentősen megváltozott. Mit értünk ezalatt? Az új Alaptörvény társadalmi vitáját ez az elítélts csoport is folyamatosan, élénken figyelemmel kísérte. Naponta igényelték a foglalkozásokat, mintegy elvárták az intézet munkatársaitól, hogy pontos tájékoztatást adjanak a tervezett büntetőjogi szigorítások aktuális állapotáról. Amint az országgyűlés elfogadta az új Alaptörvényt, nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi híresztelésekkel ellentétben – ideértve a 2008. évi Btk. koncepciót is – a büntetőjogi szabályozás enyhítésére, a TÉSZ-ítéletek esetleges felülvizsgálatára nem kerül sor. Nemcsak a TÉSZ-ítélettel sújtott fogvatartotti populáció viselte nehezen a szigorodó törvényi változásokat, hanem szinte mindegyik életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartott is.

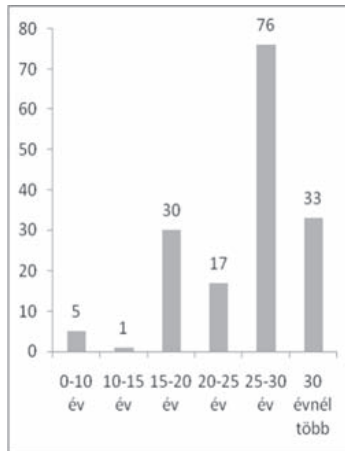
A fentiekből adódóan a közeljövőben át kell gondolnunk, új meglátásba kell helyeznünk a HSR-körlet rendjét szabályozó rendelkezéseket. Figyelembe kell vennünk, hogy a zárt, izolált elhelyezés következtében kiég az egyénből az értelmes élet utáni vágy, ösztöntevékenységei felerősödnek, társas készségei leépülnek. A HSR-körlet nem biztosít elegendő energiát a belső fejlődéshez, hiányzik a társak nyújtotta életmodell, melynek következtében az idő elteltével a TÉSZ-re ítélt visszavezetése a börtön nyitottabb világába egyre nehezebbé válik.

A fentiekből kiindulva úgy gondoljuk tehát, hogy az elkövetkezendőkben rendkívül nagy hangsúlyt kell fektetnünk a Szegedi Fegyház és Börtön személyi állományának szakmai képzésére. A személyi állományt – beleértve a felügyeletet, a nevelőket, szociális segédelőadókat, pszichológusokat – fel kell készítenünk a kb. 330-380 fős életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartotti populáció kezelésére. Nehéz egyelőre megjósolni azt, hogy a TÉSZ-re ítélesek száma a fentiekben vázolt tendenciát követi-e majd.

Úgy gondoljuk, hogy intézetünk személyi állományát felkészültsége, a szakmai iránti elkötelezettsége, az elmúlt közel 130 év szakmai tapasztalata feljogosítja arra, hogy a jövőben is kiemelkedő munkát végezzen a Csillagbörtönben. A folyamatosan növekvő fogvatartotti létszám viszont új kihívások elé állítja

¹³ A „törvényesen” szó ebben a kontextusban a TÉSZ és a nevelési célok – az első fejezetben kifejtett – diszkrepanciájára utal.

kollégáinkat.¹⁴ Elmondhatjuk, hogy a Csillag épülete megtelt, telítettsége immáron 140,6%-on van. Elengedhetetlen, hogy a közeljövőben, de minél hamarabb egy új koncepció szerint átgondoljuk az ország legnagyobb életfogytos házának életét. Az alábbi grafikonból egyértelműen kitűnik, hogy aggodalmaink nem alaptalanok. Úgy prognosztizáljuk, hogy 2020 környékétől kezdve az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték száma meg fogja haladni a 300-330 főt, mely létszám – tekintve az ítéletek gyakoriságát és a kiszabott ítéletek hosszát – évtizedekig nem fog csökkenni.

Az életfogytiglani szabadságvesztés felülvizsgálatára váró elítéltek száma, illetve a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjainak alakulása.¹⁵

A grafikont elemezve megállapítható, hogy míg az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak száma rohamosan nő, addig a szabadságvesztés megnövekedett tartama következtében az elkövetkezendő 5-15 évben alig lesz szabaduló életfogytos intézetünkből.

A fentiekből az is következik, hogy a biztonsági feltételek javítása hosszú távon elengedhetetlen. Tudomásul kell vennünk, hogy az életfogytiglanra elítélt emberek folyamatosan az intézet biztonsági rendszerével „sakkoznak”, folyamatosan az informális törekvéseik arra, hogy a védelmi rendszert megismerjék. A közeljövőben elengedhetetlen a statikus biztonsági elemek korszerűbbre cserélése, és rövidtávon növelni kellene a terápiás és foglalkoztató helyiségek számát is.

Az eddigi kezelési tapasztalatokat, valamint a fentieket is figyelembe véve úgy gondoljuk, hogy a Szegedi Fegyház és Börtönben a hosszú ideig tartó ítéletek végrehajtása tárgyában egy új kezelési koncepciót kell kidolgoznunk, melynek alapja lehet az alábbiakban felvázoltak egy része is.

¹⁴ A Szegedi Fegyház és Börtön létszáma 2010. augusztus 31. napján 1 272 fő volt, ebből 162 fő életfogytig tartó szabadságvesztés- büntetésre ítéelve, 16 fő pedig TÉSZ-re ítéelve. A fogvatartotti létszám 2012. szeptember 3-án: 1 650 fő, ebből életfogytiglanra ítéelve 158 fő, 20 fő pedig TÉSZ- ítéletet tölt.

¹⁵ Forrás: Szegedi Fegyház és Börtön, létszámadatok.

A HSR-körleten továbbra is főként TЭСZ-re ítéleteket kell elhelyezni, de figyelembe kell vennünk azt, hogy az elmúlt évek során e körletről már öt főt a normál fegyház körletre helyeztünk ki. Ezen elítéltek zökkenőmentesen beilleszkedtek a HSR-körleten kívüli, „zajosabb” fegyházkörletek életébe, közülük négy fő az intézet mellett működő Nagyfa-Alföld Kft-ben dolgozik, egy fő pedig iskolai tanulmányokat folytat. A kihelyezések azért is szükségesek, mert úgy az újonnan befogadott TЭСZ-re ítétek részére nem tudnánk férőhelyet biztosítani.

Az eddigi kezelési gyakorlatból adódóan nyilvánvaló, hogy a HSR-körlet egyfajta felkészítő részleg szerepét fogja betölteni az elkövetkezendő időszakban. A felkészítő időszak – ami az elítélt befogadásától a HSR-körletről történő kihelyezéséig tart – eddigi tapasztalataink szerint általában nem lehet kevesebb mint két év, hiszen egy extrém hosszú ítéletet töltő elítélt megismeréséhez, lelki történéseinek nyomon követéséhez hosszabb időre van szükség. A HSR-körleten szolgálatot teljesítő kezelő személyzet a felkészítő időszakot követően javaslatot terjeszt elő az intézet vezetésének, az elítélt magatartására tekintettel a HSR-körletről történő kihelyezésére, illetve az elítéltnak az alábbi nevelési csoportok egyikébe helyezésére:

1. Amennyiben az elítélt a végrehajtás rendjével tudatosan szembeszegül, és az intézet biztonságára magas biztonsági kockázatot jelent, egy szakmai team javaslata alapján, a fogvatartottat BSR-körleten helyezték el.
2. Azokkal az elítéltekkel kapcsolatosan, akik a felkészítés során vállalják az együttműködést, normakövetőek, beilleszkedésük zökkenőmentesen megtörtént, továbbá prognosztizálható a normakövető ítéletöltésük, születhet olyan döntés is, hogy az ún. „erőszakmentes körleten” legyenek elhelyezve. Ez a körlet annyiban különbözik a többi normál fegyház körlettől, hogy a napszak egy bizonyos időszakában a körlet zárkái nyitva vannak.

Amennyiben az elítélt egyéb speciális védelemben részesítendő az elkövetett bűncselekmény, a bűncselekmény sértettjei stb. miatt, úgy lehetőség van rá, hogy egy másik nevelési csoportban, a pszichoszociális körleten töltsé ítéletét.

Úgy gondoljuk, hogy azok a biztonsági intézkedések, amelyek a HSR-körleten elhelyezett elítéltek vonatkozásában fennállnak – a fokozatosság elvét betartva – adott esetben csökkenthetők, vagy mással helyettesíthetők lehetnek. Ezek közé tartozik például a látogatófogadás rendjének átgondolása, valamint a körleten elhelyezett elítéltek motozására vonatkozó speciális szabályok felülvizsgálata is.

Az elkövetkezendőkben szakpszichológusi monitoring rendszert és nyomon követést kívánunk kidolgozni és bevezetni, mely az elítélt befogadásától az esetleges szabadításáig tart. Ahhoz hogy ez a rendszer jól működjön, a büntetés-végrehajtási intézeteknek minden esetben meg kell kapniuk az elítéltről az elmeorvos-szakértő által készített szakvéleményeket, melyek alapján a kezelési, nevelési terv felállítható és foganatosítható.

Az intézetben egy team-rendszer létrehozására teszünk javaslatot, mely folyamatosan figyelemmel kíséri a speciális csoportokban elhelyezett elítéltek ité-

lettöltését, és szükség esetén javaslatot tesz további elhelyezések foganatosítására, illetve az ítéletek töltésével kapcsolatban felmerülő büntetés-végrehajtási szakmai kérdések megvitatására. A szakmai team tagjai lehetnek a fegyházkörleten szolgálatot teljesítő nevelők, pszichológusok, valamint az intézet parancsnoka.

Fontosnak tartjuk továbbá, hogy az elkövetkezendőkben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztések végrehajtása ne korlátozódjék Szegedre, hiszen ez a problémakör – úgy gondoljuk – lassan kinövi a Szegedi Fegyház és Börtön kompetenciáját, és az intézet cselekvési lehetőségeit meghaladó problémává léphet elő. A fentiekben közölt számadatokból világosan kitűnik, hogy az intézet már jelenleg is elhelyezési gondokkal küzd.

Az életfogytig tartó szabadságvesztések végrehajtása kapcsán a magyar büntetés-végrehajtás válaszút elé érkezett: vagy további bv. intézetek kijelölésére kerül sor, ahol van kellő gyakorlat és tapasztalat a hosszúidős ítéletek végrehajtására, vagy a Szegedi Fegyház és Börtön tölti be továbbra is ezt a funkciót – mint „profiliszta életfogytos” büntetés-végrehajtási intézet.

Felhasznált irodalom

- ANTAL SZILVIA – NAGY LÁSZLÓ TIBOR – SOLT ÁGNES: *Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata.* In: Kriminológiai Tanulmányok. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 54-94. o.
- BÁN TAMÁS: *A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények.* Fundamentum, 1998. 4. 119-127. o.
- BOROS JÁNOS: *A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére.* In: Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 31-40. o.
- BOROS JÁNOS: *A hosszú tartamú szabadságvesztés hatása a fogvatartottak személyiségére.* Börtönügyi Szemle, 2005. 2. 19-24. o.
- CSÓTI ANDRÁS: *A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés.* Börtönügyi Szemle, 2005. 2. 25-28. o.
- CSÓTI ANDRÁS: *A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés.* In: Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 40-48. o.
- CSÓTI ANDRÁS: *Kérdőívről.* Börtönügyi Szemle, 1993. 3. 24-27. o.
- GARAMI LAJOS: *Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái.* Börtönügyi Szemle, 1999. 2. 56-63. o.
- HAGYMÁSI KORNÉLIA: *Végtelen idő a rácsok mögött – avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek.* Börtönügyi Szemle, 2009. 2. 61-76. o.
- HUSZÁR LÁSZLÓ: *Alkalmazkodás. Hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja.* Börtönügyi Szemle, 1995. 2. 21-34. o.
- JUHÁSZ ZOLTÁN: *Jog a reményhez. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről.* Fundamentum, 2005. 2. 88-91. o.
- Lassan hozzáfoghatunk a tényleges életfogytiglani büntetést ellenzők ligájának megalapításához.* Fahidi Gergely interjúja Orosz Balázs ügyvéddel. Fundamentum, 1998. 4. 33-38. o.

- LÁSZLÓ ZSUSZANNA: *Örökké tartó rabság. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés hazai szabályozásának egyes momentumai.* Börtönügyi Szemle, 2008. 3. 54-63. o.
- MATOVICS CSABA: *A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai.* Börtönügyi Szemle, 2009. 2. 99-108. o.
- NAGY FERENC: *A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről.* Börtönügyi Szemle. 2005. 2. 7-18. o.
- NAGY FERENC: *A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről.* In: Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. (Szerk. Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Szeged, Szegedi Fegyház és Börtön, 2005. 15-31. o.
- NAGY FERENC: *Felmérés Szegeden. Életfogytiglanosok – Tagolt idő – Differenciálás.* Börtönügyi Szemle, 1993. 3. 20-23. o.
- SEREG ANDRÁS: *Elhúzódoó kivégzés.* De Jure, 2007. 32-35. o.
- VIG DAVID: *Izoláció a társadalomvédelem bűvöletében: határozatlan ideig tartó szabadságmegvonás Európában.* In: Kriminológiai Tanulmányok. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 38-51. o.